

direkties de arbeiders door betere arbeidsomstandigheden, dus door het gevoel van een bevoorrechte plaats, aan zich binden en daarvoor met groter winst beloond worden als gevolg van betere arbeidsprestatie. Maar er kan geen sprake van zijn, dat hier, of in de koöperaties of in de openbare nutsbedrijven, de arbeiders zich als in dienst van een gemeenschap kunnen beschouwen, om daaraan al hun kracht en toewijding te geven. Zowel de direkties als de arbeiders leven in dezelfde maatschappelijke omgeving als hun soortgenoten in de partikuliere bedrijven en ondervinden daarvan de invloeden, die hun maatschappelijk en geestelijk wezen bepalen. De arbeid heeft ook hier hetzelfde kapitalistische karakter als overal; en dit karakter ligt als het wezenlijke diepere wezen onder de toevallige verschillen van wat beter of wat slechter behandeling.

De arbeid in onder het kapitalisme van nature een stelsel van afjakkeren; het uiterste, wat arbeiders presteren kunnen, moet er uitgehaald worden, hetzij met harde dwang, of met zachtere overreding. De konkurrentie en de winstbehoefte van het kapitaal noodzaakt elke direktie hiertoe. Daartegen stellen de arbeiders zich te weer met een voortdurend instinktief verzet. Zouden zij er gewillig aan toegeven, dan zou hun arbeidskracht ontijdig uitgeput worden, er zou roofbouw aan hun lichaamskracht en gezondheid gepleegd worden — wat toch al altijd in zekere mate gebeurt — en ontaarding en vernietiging van hun lichamelijke en geestelijke vermogens zou het lot zijn van hen en hun kinderen. Dus moeten zij zich verzetten. Zo is elk bedrijf, ook buiten de tijd van felle konflikten, van loonkortingen of stakingen, een plaats van nooit rustende strijd, de stille strijd van druk en tegendruk. Onder deze krachten op en neer schommelend vormt zich een zekere norm van lonen, arbeidstijden en arbeidstempo, die de arbeid juist nabij de grens van dragelijkheid en ondragelijkheid houdt. En dit bepaalt karakter en houding van de beide klassen tegenover elkaar.

De arbeid als voorziening in de levensbenodigdheden is een noodzaak voor de mens. De arbeid als uitoefening van levensfuncties, als gebruik en inspanning van zijn organen, spieren, zenuwen en hersenen, is tegelijk een levensbehoefte voor mens en dier. Voor beiden zijn de behoeften, de krachten en de neigingen samengegroeid tot een harmonisch geheel. Arbeid als zodanig, in zijn technische vorm, lichaamsarbeid zowel als geestesarbeid, heeft niets dat tegenzin kan wekken. Wel brengt de noodzaak van zorg voor levensonderhoud er een element van dwang in. Van nature heeft de mens in zich de grillige spontaniteit, die naar afwisseling zoekt, om alle spieren en zenuwen op hun tijd te gebruiken, deels in de arbeid zelf, deels in spel en sport. De noodzakelijkheid van arbeid, opgelegd door de dwang van zijn lichaamsbehoeften, dwingt hem tot onderdrukking van de ogenblikkelijke neiging, tot groter en voortdurende inspan-

ning, tot volhouden en zelfoverwinning. Daar deze tot in standhouding van hemzelf, van gezin, van de gemeenschap nodig is, geeft zij de voldoening van het overwinnen van in hemzelf en in de omgeving liggende hindernissen, de bevrediging van het bereiken van een gesteld doel. En deze oefening, deze geordende training in arbeid, vastgelegd en versterkt door haar gemeenschapskarakter, in gebruik en zede in familie, stam of dorp, wordt nu zelf tot natuur, tot een spontane vanzelfsprekende levenswijze, tot een geheel van behoeften, krachten en neigingen. Het herscheppen van de omgevende natuur tot een veilige verzekerde cultuuromgeving groeit in het oorspronkelijke boerenbedrijf tot een wel harde en inspannende, maar tegelijk harmonische levensgemeenschap. In het oude handwerk ligt een vreugde van arbeid in de voldoening van het scheppen van gebruiksvoorwerpen, waarin de arbeider, bij elk volk op eigen wijze, naast zijn energie zijn bloeiende fantasie kan uitleven.

Dat alles is ondergegaan sinds het kapitaal meester werd over de arbeid. Zodra voor de markt, voor koop en verkoop geproduceerd wordt, hebben de waren, behalve hun nuttigheid als gebruiksgoed voor den koper, ook ruilwaarde als belichaming van de bestede arbeid; en deze bepaalt de geldopbrengst. Vroeger kon de arbeider in matige arbeidsuren, die juist daardoor bijzondere inspanning op andere tijden mogelijk maakte zonder een kwelling te worden, genoeg voor zijn levensonderhoud produceren. De winst voor het kapitaal bestaat echter juist in wat de arbeider meer kan produceren dan de waarde van wat hij zelf nodig heeft om te leven. Hoe meer hij extra produceert, des te groter de meerwaarde, die de winst voor het kapitaal vormt. Vandaar het omlaagdrukken van de levensstandaard, het verlengen van de arbeidstijd, het versnellen van het arbeidstempo. Nu verliest de arbeid volkomen het karakter van genotgevend gebruik van de lichaamsorganen. Nu wordt de arbeid een kwelling en een vloek. En dat blijft ze, ook nadat de verbitterde verzetbewegingen van de arbeiders, die door zware druk en door de achteruitgang van de volkskracht opgeroepen waren, tot enkele sociale wetten en tot het ontstaan van vakverenigingen hebben geleid. Daardoor werd het kapitalisme van een ruwe mishandeling enigszins genormaliseerd tot een juist dragelijke toestand. Maar het wezenlijke karakter van arbeid onder het kapitalisme als onmenselijk, onmenswaardig gezwoeg blijft: het aandrijfsysteem tot de grens van het uithoudingsvermogen, het vroeg versleten zijn, het eentonig fabriceren van rommel, op vreemd bevel, voor vreemde winst, waaraan alle eigen belangstelling ontbreekt. Onwetende ekonomen, die de diepe afkeer van zulk werk bij de arbeiders zien, alleen door de dwang van honger er toe genoopt, besluiten er uit dat maatschappelijke arbeid uiteraard zo tegen de menselijke natuur indruist, dat de mensen alleen door onafwendbare dwang er toe genoodzaakt kunnen worden.